

AZ EZERKILENC SZÁZÉVES „APOSTOLOK CSELEKEDETEI”

Az *Apostolok Cselekedetei* szentírás, vagyis része annak a tanító ki nyilatkoztatásnak, amit hitünk szerint Isten bölcsessége és irgalmassága az emberiség számára szükségesnek tartott. Egészében és részleteiben is beletartozik tehát azoknak az írásoknak a sorába, amelyekről *Szent Pál* azt mondja: „Minden Istentől sugalmazott írás hasznos a tanításra, az in- tésre, a fedésre, az igaz életre való nevelésre, hogy Isten embere töké- letes és minden jócselekedetre kész legyen” (2 *Tim.* 3, 16). Ebből a szem- pontból mintha kissé mostoha sorsra jutott volna az *Apostolok Cseleke- detei*, és sokan inkább csak az eseményekre, a történeti kerék forgására akarnának figyelni, és nem arra az életre, amely ezekben a történésekben és mögöttük hullámzik, arra az erőre, amely ennek az életnek mozga- tója. Pedig az *Apostolok Cselekedetei* semmiesetre sem csak érdekes, mégpedig izgatón érdekes eseményeknek egymásutánja, hanem a keresz- tényiség, a krisztusi tanítás élete. *Guardini* azt mondja róla: „Benne éljük át azt a pillanatot, amikor Jézus alakjával és tanításával elindulnak a vil- ág útjára.” Valóban, ebben van a jelentősége elsősorban, és ezért külö- nösen is kiemelkedő, értékes könyve az Újszövetségnek.

Az evangélium négy evangélista feljegyzésében is elbeszéli „mi min- dent tett és tanított egészen mennybevétele napjáig” (*Ap. Csel.* 1, 1), de nem szól arról, mi volt ennek a tanításnak a sorsa Jézus eltávozása után. Az Újszövetség másik nagy része, az apostoli levelek, már közönségben élő híveket tartanak szem előtt, és feltételezik a krisztusi tan mélyebb ismer- tetét, de megint nem szólnak arról, hogyan jutottak ennek a tanításnak a birtokába. A két oldalról is nyitott problémára az *Apostolok Cselekedetei* adja meg a választ: folytatás is, bevezetés is. Nemcsak kánoni helyét te- kintve van az evangéliumok és a levelek között, hanem üdv történeti szerepét tekintve is összekötő. Fölveszi az evangéliumok végén letett fo- nálat, és viszi tovább, elmondja, hogyan fogtak hozzá az apostolok Jézus missziós parancsának végrehajtásához, hogyan „tettek tanúságot róla Je- ruzsálemben, meg egész Judeában és Szamáriában, sőt egészen a föld végső határáig” (1, 8).

Azt nem nehéz megállapítani, hogy az *Apostolok Cselekedetei* szer- zőjében az előadó művészet nem közönséges képviselőjével van találko- zásunk. Nem akarja az egyház történetét adni, hiszen, bár hozza beve- zetőben az apostolok névsorát, de legtöbbször a továbbiakban még csak említés sincs, pedig biztos, hogy azok sem ültek tétlenül. Csak öt apostol nevént említi, mégis olyan eleven mozgalmassággal görgeti az eseményeket, hogy igazában nem érezzük a hiányát annak, ami kimaradt; 33 év törté- néseiből kiragadott filmkockákban vetít előttük képeket, amelyek ha nem is adnak teljességet, mégis az a benyomásunk, hogy az egyházat látjuk magunk előtt feszülő problémáival, küzdelmeivel, hangos vagy csendes sikereivel. Abból nem csinál titkot, hogy az apostolok tetteiben, a krisz- tusi tanítás hódításában a Szentlélek irányítását és erejét látja. Ezt nem- csak megállapításként, jámbor magyarázatként szavakkal mondja, ha- nem a történések szükségszerű mozgatójaként érzékeltetni, megláttatni is kívánja. Nagyon találó *Aranyszájú Szent János* megállapítása: „Az evan- géliumok annak történetét beszélik el, amiket Jézus tett és mondott, a Cselekedetek pedig azokét, amiket a Szentlélek mondott és végbevitt.”

Helytelen volna azonban azt képzelni, hogy az Apostolok Cselekedetei, a „Szentlélek evangéliuma” a csodás eseményeknek sorozata, amelyekben a rendkívüli isteni benyúlások megszüntetik a történéseknek emberi közelségét, és a Szentlélek irányította szereplők annak vak eszközei, dróton mozgatott bábuik lesznek, természetfölötti lényekké alakulnak át és megszűnnek húsból-vérből való emberek maradni. Szerepelnek csodák az Apostolok Cselekedeteiben, amelyek a Szentlélek természetfölötti belenyúlásaira mutatnak, de ezek sem lehengerlő, az emberi szabadságot erőszakoló vagy megbénító megnyilatkozások. Ezeket is embereknek kell tudomásul venniük és feldolgozniuk. Legtöbb esetben pedig olyanok, hogy a természetes élet törvényszerűségeinek láncszemeibe kapcsolódnak bele, vagy azoknak hatnak, úgy, hogy nem szűnik meg velük kapcsolatban az emberi szabadság és cselekvő erő állásfoglalása. Valóban az elejétől a végéig szinte érezzük azokat az emberi feszüléseket, amelyek az eseményeket bonyolítják és előbbre viszik. A Szentlélek mintegy a háttérből irányít és mozgat. Az emberi erők felhasználásával és az emberi cselekvő szabadság csorbitatlanságával úgy irányítja az eseményeket, hogy azok az Isten szándékait szolgálják. Jézus szavainak megfelelően: „Nem ti beszéltek... hanem Atyátok Lelke szól belőletek” (Mt. 10, 20), és: „a Szentlélek abban az órában megtanítja nektek, mit kell mondanotok” (Luk. 12, 12).

Jeruzsálemtől Antióchiáig

Az elbeszélt események csoportosításában észrevehetően a krisztusi tanítás területi térhódítása volt a szerző vezérfonala, Jézus szavainak megfelelően: „... Jeruzsálemben meg egész Judeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig” (1, 8). Az elevenen pergő események első felvonása Jeruzsálemben mutatja be az egyházat (1, 12—8, 3). A második (8, 4—11, 18) már szélesebb körből, Judeából és Szamariából mutat be képeket, de érezteti, hogy még Jeruzsálem a központ. Ott vitatják meg és hagyják jóvá a pogányok csatlakozását az egyházhoz. A harmadik felvonás (11, 19—13, 3) színtere már Antióchia, amelynek friss, lendületes kereszténysége új szellem éledését jelenti. Szinte érezzük, hogyan billen a mérleg nyelve az egyre jobban ódon és dohosodó falai mögé zárkózó Jeruzsálemtől a szabadabb-lelkű Antióchia javára. Antióchia egyházáról beszél, de közben Jeruzsálem felé mutató eseményeket is elmond, mintha csak a két városnak vagy inkább az általuk képviselt szellemnek birkózását akarná érzékeltetni. A negyedik felvonást (13, 4-től) már Antióchiában rendezik, és annak a színtere már a nagyvilág: Ciprus — Ázsia provinciái — Macedónia — Achaja — Róma. Jeruzsálem még szerepet játszik ugyan az egyház életében, de egyre kevésbé jelentőset. A világútján járó Pál háromszor még felmegy Jeruzsálembe, de két alkalommal küzdelmek szőlítják oda. Az első alkalommal Jeruzsálem még döntően hallatja irányító szavát (jeruzsálemi zsinat), de ezzel a döntéssel valójában maga mondta ki az ítéletet a falai között megáporodott szellem fölött, és a szabadabb világ szellemének győzelmét hirdette ki. A második alkalommal Jeruzsálem már annyira megmerevedett szűklátókörű elzárt-ságában, hogy a nemzetek apostolában, veszedelmet lát. Pált Jeruzsálemben elfogják, és előbb Cezareában tartják fogságban. majd bilincsekben Rómába viszik, a világbirodalom fővárosába, mert „ahogy tanúságot tetél rólam Jeruzsálemben, úgy kell tanúságot tenned Rómában is” (23, 11).

Mialatt ez a földrajzi térhódítás végbemegy, nagyfontosságú események történnek, amelyeken keresztül egyre világosabb, egyre határozot-

tabb alakot ölt a tanúságtétel, Krisztus tanításának kibontakoztatása. Jézus eltávozása után a tanítványok kis csoportja együtt marad, álhatalosan imádkozva várakoznak Jézus ígéretének beteljesedésére. Közben azonban már a külső felkészülés is folyik. A tanítványok együttese a Judás árulásával megüresedett hely betöltésére megválasztja *Mátyás* apostolt, hogy „velünk együtt tanúskodjék az ő feltámadásáról”. A választás irányítója Péter, aki a továbbiakban is többször is úgy szerepel, mint a közösség feje. Pünkösdkor a csodálkozó tömeg előtt, majd a templomban ő beszél. A főtanács előtt ő mondja el az apostolok eljárását igazoló védőbeszédet; *Ananiás* és *Szafira* hazugságára ő hirdeti ki az isteni ítéletet; a pogány *Kornéliusz* megkeresztelése után ő fogalmazza meg a Jézus tanításához hű, következetes álláspontot; *Heródes Agrippa* az ő elfogatásával akar a zsidóknak kedvében járni. Ez nyilvánvalóan mutatja, hogy Jézusnak az evangéliumban leírt rendelkezéséhez híven Péter tudta magát a közösség fejének, és a többiek ezt elfogadták úgy, hogy annak kifelé is híre ment.

A Szentlélek pünködsi eljövele Jézus ígéretének beteljesítése. A Jézustól alapított közösség megkapta éltető Szentlelkét, tevékenyen beleállt a világba. Már mindjárt az elindulásnál megmutatkozik azonban, hogy az egyház útja ugyanaz lesz, mint volt Jézusé: „jel, amelynek ellene mondanak” (*Luk.* 2, 34). A csoda tanúinak nagyrésze felismerte és elfogadta az Isten ujját, és mintegy háromezren keresztelkedtek meg, de akadtak, akik az egészet elintézték egy gúnyos megjegyzéssel: „Teleítették magukat édes borral” (2, 13). Ez az ellenmondás azután nem marad el a továbbiakban sem. A pünkösd előtt még féltéken elvonuló apostolok bátran kiállnak a nyilvánosság elé, és ismételt bírósági fenyejtés sem tudja őket elhallgattatni, mert „nem hallgathatunk arról, amit láttunk és hallottunk” (4, 20). „A hívek sokaságának egy volt a szíve-lelke” (3, 32), mintaszzerű közösségi életet éltek, „és az egész nép szeretetében álltak” (2, 47), a tanítványok száma igen megszaporodott Jeruzsálemben, sőt a papok közül is tömegesen hódoltak meg a hitnek” (6, 7). Ennek ellenére sem volt azonban az egyház élete a zavartalan béke. Befelé is mutatkoztak hibák, a látszattal megelégedni akaró emberi gyengeség, amelynek kirívó megnyilvánulása *Ananiás* és *Szafira* esete (5). Kifelé pedig egyre jobban erősödött az elsősorban a szadduceusok által féltékenységéből szított ellenállás, amely végül is a zsenge egyház véres üldözéséhez vezetett. Az üldözés azonban emberileg előre nem látható eredményeket hozott: kitégátotta az egyház hatáskörét, és még jobban öszszefogta, mozgósította és tudatosította a belső erőket.

Jézus tanítása eddig lényegében csak Jeruzsálem falai közé szorult. Most az üldözés arra kényszerítette a jeruzsálemi híveket, hogy a még veszélytelennek ígérkező vidékre meneküljenek. Ezek magukkal vitték Jézus tanítását, amit nem rejtettek véka alá, hanem éltek és hirdették. A jeruzsálemi üldözésnek volt tehát a következménye, hogy Jézus tanítása túl jutott Jeruzsálem falain, és mint erjesztő kovász elkezdhetette munkáját az egész Palesztinában, sőt annak határain túl is, Föniciában, Círusban, Antióchiában, ahová a jeruzsálemi menekültek fajtestvéreik közé eljutottak (11, 19).

Még jelentősebb eredménnyel volt azonban az üldözésnek, hogy a küzdőterre állította *Sault*, aki „dűhtől lihegve halállal fenyegette az Úr tanítványait” (9, 1), aki azonban működésének színtere előtt, *Damaszkusz* kapuiában maga is Jézus lábaihoz alázkodott, hogy azután mint az ő „kiválasztott eszköze” (9, 15) beleálljon abba a szinte emberfölötti mun-

kába, amelynek arányairól és lendületéről az Apostolok Cselekedetei hosszú fejezetei adnak némi fogalmat. Őt választotta ki és nevelte az isteni gondviselés arra a feladatra, hogy a pogányok közé vigye Jézus tanítását.

Harc a mózesi törvény körül

A missziós parancs (Mt. 28, 20) világosan mutatta az Úr Jézus akaratát: az evangéliumot minden népnek hirdetni kell. A megvalósítás módja azonban már nem volt ilyen világos. Az egész Ószövetségen végigvonuló Messiás-várás a zsidó nép vallási és nemzeti életének és öntudatának egyik legerősebb tényezője volt. Ez a Messiás-hit azonban, elhagyva a kinyilatkoztatás talaját, súlyosan eltorzult. Nemcsak úgy, hogy a Messiaszban Izrael politikai szabadítóját várták, hanem úgy is, hogy a kiválasztottságot eltúlozva és helytelenül értelmezve a Messiást Izrael nemzeti dicsőségének és sajátjának képzelték. Izraelnek kétségtelenül voltak bizonyos előjogai, hiszen maga Jézus mondta: „Küldetésem csak Izrael házában elveszett juhaihoz szól” (Mt. 15, 24). Pál is beszél erről: „Övék az istenfiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás, az istentisztelet és az ígéretek. Övéik az atyák, és test szerint közülük való Krisztus, aki mindenek fölött való mindörökké áldott Isten” (Róm. 9, 4—5). Ennek elismerése a Pálnál többször is szereplő kifejezés: „először a zsidónak, aztán a görögnek” (Róm. 1, 16; 2, 9, 10). Ezt tartja szem előtt missziós útjai alatt is, amikor ott, ahol zsidók is élnek, először mindig a zsidókat keresi föl, és csak azok visszautasítása után hagyja ott a zsinagógát, és fordul a pogányokhoz (pl. 13, 14 sköv., 14, 1 sköv., 16, 13 sköv.). Az elsőség azonban nem kizárólagosság. A zsidó légkörben és szellemiségben nevelődött első keresztények — maguk is zsidók — ezt még nem egészen értették. „Az egyházban zsinagógát láttak — állapítja meg Kurth Godefroid —, amely magasabbrendű volt, amelynek Isten kinyilatkoztatta a jövődölések homályos értelmét, de amely mégis csak zsinagóga volt, amelynek csak az lehetett tagja, aki akár születésénél fogva, akár adoptálás útján Izrael népéhez tartozott.” Azt gondolták, hogy az egyház kapui csak a zsidóságon keresztül nyílhatnak meg a pogányok számára, és azok csak a mózesi törvény elfogadásával juthatnak Krisztus üdvösségéhez. Éppen ezért, még a Jeruzsálemből való menekülés után, a szétszórtságban „sem hirdették az ígét senki másnak, csak a zsidóknak” (11, 19). Kornéliusz megtérését tudomásul vették ugyan, és örültek neki, de olyan kivételes esetet láttak benne, amit Péternek Jeruzsálemben igazolnia kellett (11, 1 sköv.). Nem valószínűtlen azonban az sem, hogy a Kornéliusz-féle eset akkor történt, amikor párhuzamosan már Antióchiában is folyt a pogányok között az ígehirdetés. Antióchiában történt ugyanis, hogy „a tanítványok a görögökkel is szóba álltak, és hirdetni kezdték nekik az Úr Jézus evangéliumát” (11, 20). Jeruzsálemben nem minden aggodalom nélkül értesültek erről, és a helyzet kivizsgálására elküldték megbízottjukat, Barnabást. Barnabás azonban „örvendezve látta az Úr kegyelmét” (11, 23), és Sault-Pált vette maga mellé munkatársul. Milven csodálatosan szépen látszik itt az embereket felhasználó és emberekkel dolgozó isteni gondviselés „tervszerűsége”. A diaszporában, Tarsusban, a pogányok között neveli azt a férfiút, aki a jeruzsálemi zsidóságra jellemző merev kötöttségtől és előítéletekkel terhelt elzárkózástól mentesen, nyitottabb szemmel és szabadabb szellemmel tudott látni. Ő volt, aki fölismerte a probléma igazi jelentőségét. Fölismerte, hogy a merev, sovíniszta jeruzsálemi szellem nem egyeztethető össze Jézus missziós akaratával. Ezen az úton Krisztus tanítása sohasem lesz „katolikus”, mert az egyéni,

családi és társadalmi életbe aprólékos előírásaival, megkötéseivel, ezernyi tilalmával belenyúló mózesi törvény a szabadabb szellemű görög világ előtt sohasem lesz rokonszenves. De nem egyszerűen opportunisták szempontokra figyelő diplomáciáról volt itt szó. Pál és elméje észrevette, hogy a probléma mélyén valójában ez a kérdés áll: a mózesi törvény vagy Krisztus kegyelme által érhető-e el az üdvösség? Ezért az első percekől kezdve ennek a felismerésnek megfelelően cselekedett, és megtapasztalhatta, hogy a pogányok Istenre áhító lelke milyen szomjasan szívta be Krisztus tanítását. Egy esztendő munkájával „nagy sereg embert oktattak” és a jeruzsálemi szellemmel való szakítás kifejezésére „a tanítványokat először Antióchiában nevezték keresztényeknek” (11, 26).

Az sem érdektelen, hogy éppen ez a szellem gondolt először missziós tevékenységre. Antióchia egyháza küldi ki az első hittérítőket, és nem sajnálja erre a munkára legkiválóbbjait, Barnabást és Pált útnak indítani. Antióchiát azonban Jeruzsálemből gyanakvással nézték, és nem szüntek meg a maguk szellemét erőltetni. Mikor Pál és Barnabás több évig tartó útjukról hazatértek Antióchiába, ott szemben találták magukat a Judeából érkezettekkel, akik „így tanították a testvéreket: Ha nem metélkedtek körül Mózes törvénye szerint, nem üdvözölhettek!” (15, 1). Erre Pál és Barnabás fölmentek Jeruzsálembe „az apostolokhoz és a presbiterekhez e vitás kérdés ügyében”. A kérdés az ún. jeruzsálemi zsinat elé került. Ez a zsinat — tulajdonképpen az első egyetemes zsinat az egyház történetében — ha csirázó, kezdetleges formában is bemutatja az egyház tanító hivatalához tartozó egyetemes zsinat lényegét, és megsejtteti annak „munkamódszerét”. Emberi vélemények hangzanak el, élesen ellentétes felfogások ütköznek, de a zsinati döntés mintha egészen föléje emelkedné az emberi erőviszonyoknak és emberi kilátásoknak. A kérdés tárgyalása „heves vitatkozás” (15, 7) közepett ment végbe, és emberi számítás szerint aligha lehettek kedvező kilátásai az antióchiai álláspontnak, hiszen a jeruzsálemiek voltak többségben. És ott volt Péter, akit érzelmi-
leg alighanem inkább a jeruzsálemi felfogás vonzott, legalábbis erre enged következtetni a későbbi gyakorlati ingadozása (*Gal. 2*). És ott volt Jeruzsálem püspöke, a mózesi törvény megtartásában tanúsított buzgósága miatt még a meg nem keresztelt zsidók között is általános tiszteletnek és nagyrabecsülésnek örvendő ifjabb *Jakab*, a jeruzsálemiek fő reménysége. Mégis, mikor a heves vitatkozás közepett Péter szólásra emelkedik, ezeket mondja: „Mit kísértitek az Istent azzal, hogy azt az igát akarjátok a tanítványok nyakára tenni, amelyet sem atyáink, sem mi nem bírtunk elviseelni? Ellenkezőleg, a mi hitünk az, hogy Urunk Jézus Krisztus kegyelme által üdvözülünk, és éppen így ők is” (15, 10—11). *Jakab* pedig így beszél: „Véleményem szerint nem kell háborgatni azokat, akik a pogányok közül tértek meg Istenhez.” Aligha ezt várták Jeruzsálemben Pétertől, még kevésbé *Jakabtól*. És megszületett a zsinat döntése, amely lényegében az antióchiai gyakorlatot szentesítette: „A Szentlélek és mi ezt tartottuk helyesnek” (15, 28), vagyis, hogy a megtérő pogányokat nem kötelezi a mózesi törvény.

A zsidó-keresztények külön problémája

Ezzel elvileg eldőlt a nagy küzdelem, amelynek megvívásában orosz-lánrésze volt Pálnak. A jeruzsálemi határozat elvágta azokat a köteleket, amelyek az egyházat a zsidósághoz kötötték, megszabadította azoktól a terhektől, amiket a zsidósághoz való kötöttség jelentett volna, elejét vette annak, hogy a kereszténység mint a zsidóságnak egy szektája je-

lenjék meg a világ útján, és lehetővé tette számára, hogy az egyetemesse váljék.

Azon külön érdemes elmélkedni, hogy ezt a kényes és súlyos műtétet emberi részről az a Pál végezte el, akit „oktalan dicsekvésében” önérettel vallja magát zsidónak (2 Kor. 11, 22), aki szívének fájdalmas szomorúságával írta le a súlyos szavakat: „Inkább azt kívánnám, hogy magam legyenek átkozottként távol Krisztustól, testvéreimért, az izraelitákért” (Róm. 9, 3). Milyen nagy szellemnek kellett lennie annak az embernek, aki ezt meg tudta tenni, és milyen fénylőnek kellett látnia ezt az igazságot, amit így tudott szeretni és szolgálni!

A győzelem elvileg megvolt, de gyakorlatilag a harc nem ült el. Pál ugyanis levonta a jeruzsálemi zsinat határozatának végső következtetéseit is. A zsinat kimondotta, hogy a mózesi törvény nem kötelezi a megtérő pogányokat, arról azonban nem szólt, hogy a keresztény hitre térő zsidók hogyan viszonylanak a mózesi törvényhez. A gyakorlat az volt, hogy azt továbbra is megtartották. Szent Jakab egész életében hűségesen megtartotta a törvény előírásait, a zsidó-keresztények közül is többen megtették ezt, rendszeresen látogatták a jeruzsálemi templomot. Pál azonban ki merte mondani: „A törvény Krisztushoz vezető nevelőnk lett... a hit eljövételével azonban kikerültünk a törvény alól. Nincs többé zsidó vagy görög...” (Gal. 3.) Nincs tehát különbség a zsidóságból és a pogányságból megtérők között a mózesi törvényt illetően sem. Mint erkölcsileg nem rosszat és eredetét tekintve tiszteletreméltót, a zsidók megtartják, de arra kötelezve őket nincsenek, mert „a mi hitünk az, hogy Urunk Jézus Krisztus kegyelme által üdvözölünk”. Ez volt Pál tanítása, és ennek megnyilatkozásai azok az esetek is, amelyek első benyomásra megalkuvásnak, vagy következtetlenségnek hathatnak Pál gyakorlatában; amikor a félszidó Timóteust körülmetélteti (16, 3) vagy amikor magára vállalja a mózesi törvény szerint négy zsidó tisztulási fogadalmának költségeit (21, 23 sköv.). Nem volt ez elvétel, hanem tanításának következetes megélése. A zsidók azonban ezt nem tudták neki megbocsátani. Mikor több évi távollét után harmadik útja végén megjelenik Jeruzsálemben, a presbiterek szegeznek neki a vádat: „Látod testvér, hány ezren vannak a zsidók közt, akik megtértek, de azért mind féltékenyen megtartják a törvényt. Felőled viszont azt hallották, hogy a Mózesről való elpártolásra tanítod a pogányok közt élő zsidókat, s azt mondtad volna nekik, hogy ne végezzék el fiaikon a körülmetélést, és ne éljenek a szokások szerint” (21, 20 sköv.). Messze földön végzett térítő tevékenysége alatt is rajta tartották tehát szemüket, és gyűjtötték ellene a terhelő adatokat. Missziós útjain szinte állandóan a nyomában van ez a gyűlölködő féltékenység, és mindenképpen akadályozni törekszik munkáját. Alig van apostoli útjainak olyan állomása, ahol velük összeütközésbe nem került volna, és sok esetben előlük volt kénytelen menekülni, mert még a római hatóságok igénybevételétől sem riadtak vissza (pl. 17, 5 sköv. 18, 12 sköv.), hogy ártalmatlanná tegyék, és ismétetlen is életére törtek. Az Apostolok Cselekedetei többször is utal ennek a mélyen gyökerező gyűlöletnek mozgató okára, legmegrázóbban azonban talán akkor, amikor Pál elfogatását mondja el a jeruzsálemi templomban (21, 28 sköv.), és ezt követően Pál védőbeszédéről számol be: „Felizzgatták az egész népet, megragadták és kiabálni kezdtek: Izraelita férfiak, segítsetek! Ez az az ember, aki mindenfelé és mindenki előtt a nép, a törvény és e szent hely ellen irányuló tanításokat terjeszt.” Amikor pedig az elfogott apostol beszél élete folyásáról, figyelemmel hallgatták mindaddig, amíg azt nem

említette, hogy az őt kiválasztó isteni akarat a pogányok közé küldte. „Egészen eddig a mondatig meghallgatták, de ekkor nagy hangon kiabálni kezdtek: Pusztítsd el a föld színéről azilyent! Nem érdemi meg, hogy éljen! Ordítottak, köpenyüket lengették és port szórtak a levegőbe” (22, 22 sköv.). Ilyen légkörben, ilyen körülmények között kellett Pálnak küzdenie, és hűségesnek maradnia ahhoz, amit igazságnak ismert föl. Ez a tragikus összeütközés saját nemzetbelieivel juttatta börtönbe, ez a még a fogságban is feléje izzó, sőt fokozódó és életét veszélyeztető gyűlölet kényszerítette arra, hogy a császárhoz fellebbezen, ami Rómába szállítását eredményezte.

Szent Pál alakja, Lukács szerzősége

Az Apostolok Cselekedeteinek nagyobbik fele Pállal foglalkozik és munka közben, vívódások és küzdelmek közepett mutatva őt be, rajzolja meg csodálatosan gazdag emberi arcát. A kritikusok szemére vetik a szerzőnek, hogy nem tudja Pál jellemének, páratlanul színes egyéniségének olyan élénk, szinte varázslatosan lenyűgöző leírását adni, mint amilyennek őt leveleiből megismerjük. Ha ez igaz is, túlzott hangoztatása legalábbis méltánytalan. Minden leírás ugyanis közvetítés, és bármennyire színes és élénk is, valamivel mindig elmarad a közvetlen mögött. Ha azonban ez a megállapítás az Apostolok Cselekedetei Pál-alakjának fogyatékoságait akarja nyomatékozni, akkor egyenesen igazságtalannak kell bélyegeznünk. Nemcsak azt kell ugyanis megállapítanunk, hogy a levelek Pálját aligha láthatnánk olyannak, amilyen, ha az Apostolok Cselekedetei Pál-arcképének segítő és magyarázó színei hiányoznának, hanem azt is el kell ismernünk, hogy az Apostolok Cselekedetei Pálja igazi Szent Pál. Egyetlen olyan vonása sincs, amely ütköznék a levelek Páljával, és még „fogyatékoságaiban” is olyan nagyszerű jellemző művészetről tesz bizonyosságot, amelytől a legteljesebb elismerést elvitatni nem lehet, és az események leírásán keresztül olyan csodálatos ember-óriást tud bemutatni, akin bőségesen van nézni és csodálni való. Annyira szemléletesen írja le a Krisztus szeretetében égő apostolt, hogy szinte érezzük lelkének lángolását, és látjuk őt azok között a mérhetetlen fáradalmak, kínlódások és veszélyek között, amelyekről olyan megáradó szavakkal ő maga is beszél a 2. Kor. 11-ben. Aki végigkíséri Pált az Apostolok Cselekedeteinek útjain, nem olyan valakit láthat-e maga előtt, aki az emberi keresések és kínlódások útján megy a meghallott és lelkében kiolthatatlan tüzzel égő isteni szó nyomában; akinek egyetlen szenvedélye van: a felismert igazságot, a kegyelemből lelkébe égett Krisztus-képet minél több embernek megmutatni, aki azonban szemben találja magát az ellenállások százarcú akadályával; akit szinte emberfeletti erőfeszítésekre kényszerítenek az emberekkel és emberekért folytatott viaskodások; aki sokszor volt emberileg nagyon egyedül; akit a sötétség kísértései sem kíméltek meg; akit annyi nehézség közepett mély-séges részvétellel szeretnénk kísérni, akit azonban — úgy érezzük — sajnálni nagyon törpe, nagyon emberi volna, hiszen ez az ember a küzdelmekben, szinte a szemünk előtt egyre nagyobbra nő?

Arra a kérdésre, hogy ki ajándékozta meg a világot a nemzetek apostolának ezzel a plasztikus, olyan megkapóan emberi képével, és ugyanakkor a kezdődő egyházriak olyan drámaian mozgalmal, lendületes rajzával, a legrégibb, már a II. században megszólaló hagyomány egyhangúlag ezt a választ adja: „Lukács, a kedves orvos”. Az a Lukács, aki

az események egy részének (az ún. „mi-részek”) közvetlen tanúja volt, akit Szent Pál levelei és a hagyomány sokszoros tanúsága is Pál tanítványaként, Pál kíséretében említ, aki a hagyomány szerint a harmadik evangéliumot is írta. A. Harnack is († 1930), a racionalista biblia-kritika nagytekintélyű vezéregyénisége, minden szóra kiterjeszkedő beható kritikai vizsgálat alapján arra a megállapításra jutott, hogy az Apostolok Cselekedetei egészének az a szerzője, aki a „mi-részeket” írta, és ez ugyanaz, mint a harmadik evangélium írója, Szent Lukács. Ha azonban Lukács a szerző, akkor benne az eseményeknek olyan krónikásával állunk szemben, akinek módjában volt „mindennek elejétől fogva gondosan a végére járni” (Luk. 1, 3), akinek megbízhatóságában nincs okunk kételkedni.

Ennek az állásfoglalásnak súlyossága teszi érthetővé, miért érte az Apostolok Cselekedeteit annyi támadás. Hiszen ha igaznak fogadjuk el az Apostolok Cselekedeteit, akkor igaznak kell tartanunk a kereszténység krisztusi eredetét, akkor az egyház már az I. század közepén mint hierarchiát mutató közösség jelenik meg, akkor igaz az egyház hősi korszaka, amelyben nem lehet föl nem ismernünk azt a titokzatosan működő erőt, amely igazolja Jézus ígérését: „Íme, veletek vagyok minden nap” (Mt. 28, 20). Érthető, hogy az a kritika, amely tagadja a természetfölöttit, s a kereszténységet csak mint emberi művet tudja megítélni, támadja és kétségbevonja az Apostolok Cselekedetei történeti értékét és megbízhatóságát. Állítjuk azonban, hogy a mű egyetlen adatáról sem mutatták ki eddig, hogy máshonnan ismert és igazolt történeti tényekkel a legkisebb mértékben is ellentétben állna.

Van azonban az Apostolok Cselekedeteinek egy problémája, amelyre a biblikusoknak mindmáig nem sikerült teljesen megnyugtató választ adni. A könyv azzal fejeződik be, hogy említést tesz Pál kétéves római fogságáról, de egy szót sem szól a fogság kimeneteléről és az apostol életének további folyásáról. Mi lehet ennek a magyarázata? Egyesek arra gondolnak, hogy Lukács tervbe vette egy harmadik könyv megírását is, amelyben Pál további működéséről számolt volna be. Ez, ha nem is teljesen lehetetlen, egyáltalában nem valószínű, és semmivel sem bizonyítható. Mások arra gondolnak, hogy külső körülmények, a Neró-féle keresztényüldözés vagy a keresztények között jelentkező botrányok kényszerítették volna Lukácsot munkája félbenhagyására. Az Apostolok Cselekedetei záró mondata mindenestre összefoglaló jellegű, tehát mintha valóban befejezésnek készült volna. Ez a befejezés pedig csak egyetlen esetben indokolt és ésszerű: ha Lukács akkor készítette, amikor Pál még fogságban volt. Különben érthetetlen, sőt megbocsáthatatlan volna, hogy egy szóval sem említi az apostol szabadonbocsátását, amit pedig bizonyára epedve vártak, és megnyugvással fogadtak volna mindazok, akiknek munkáját szánta. Harnack az Apostolok Cselekedeteire vonatkozó, beható vizsgálódásai eredményeképpen arra a megállapításra jutott, hogy a mű feltétlenül Pál első római fogságának vége előtt keletkezett. Ez az adat pedig Kr. u. a 63. évbe vezet bennünket. Annak első hónapjaiban, tehát 1900 évvel ezelőtt tette rá Lukács a pontot arra a könyvre, amelyben olyan páratlanul nagyszerű emléket állít a nemzetek apostolának, és tanúbizonyosságot tesz Jézus akaratának történeti megvalósulásáról.